

MÖVZU 1. İDARƏETMƏ UÇOTUNUN MAHIYYƏTİ, TƏYİNATI VƏ XARAKTERİSTİKASI

- 1. İdarəetmə və informasiya sistemi**
- 2. İnformasiyanın xarakteristikası**
- 3. İnformasiya sistemində idarəetmə uçotunun rolu**
- 4. İdarəetmə uçotu və maliyyə uçotunun müqayisəli xarakteristikası**
- 5. İdarəetmə uçotunun mahiyyəti, təyinatı və onun qarşısında qoyulan tələblər**

İdarəetmə qərarların qəbul edilməsi, idarə olunan sistemin vəziyyəti, idarəetmə fəaliyyətləri və kənar (xarici) mühit barəsində informasiya olmadan mümkün deyildir. Bu baxımdan informasiya idarəetmə qərarlarının hazırlanması, qəbul edilməsi və reallaşdırılması proseslərinin əsası kimi çıxış edir.

Bütövlükdə idarəetmə prosesi qərarların müəyyən ardıcılığını şəklində reallaşdırılır. Odur ki, həmin qərarların faydalı olmasını, idarə olunan obyektlərin, yaxud parametrlərin vəziyyətini düzüst və vaxtında əks etdirən aralıq və son nəticələr barədə informasiya almaq yolu ilə müəyyən etmək və yoxlamaq mümkündür.

Aydındır ki, idarəetmə prosesinin bütün mərhələləri informasiyanın işlənilməsi faydalı hala salınması ilə bağlıdır. Zira, informasiya olmadan nə fəaliyyətin, nə də idarəetmənin məqsədlərini müəyyən etmək, vəziyyəti qiymətləndirmək, problemi formulə etmək, qərar qəbul etmək və onun yerinə yetirilməsinə nəzarət etmək mümkün deyildir.

İdarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi üçün tələb olunan informasiyanı məlumatdan fərqləndirmək lazımdır. Qərar qəbul etmək üçün ayrı-ayrı məlumatların olması kifayət deyildir. Ola bilsin ki, onlardan hansısa idarəetmə qərarının qəbul edilməsi üçün nəinki əhəmiyyətli deyildir, hətta, bu, qərar verənə mane olur, onu başlıca məqsəddən yayındırır. Ancaq eyni zamanda, idarə edən şəxs idarəetmə qərarı qəbul etmək üçün özünə lazım olan bütün informasiyaya heç də həmişə malik olmur. Deməli, istənilən qərar bir qayda olaraq həmişə qeyri-müəyyənlik şəraitində qəbul edilir və özündə mənfi nəticələrə gətirib çıxara biləcək risklər daşıyır.

Məlumatın informasiyaya bərabər tutulması bilməməsi heç də həmin məlumatın əhəmiyyətsiz olduğuna dəlalət etməməlidir. Məlumat ilə informasiya arasındakı

qarşılıqlı əlaqə və fərqlərin olması barədə Alan Apçerç yazır: “Hərçənd ki, “məlumatlar” və “informasiya” anlayışları mənaca yaxındır, onlar arasında fərqlər vardır: “məlumatlar” - “xammal” faktları və rəqəmləridir, hansılar ki, yalnız gələcəkdə emal edilməklə informasiya olurlar”.

İlkin olaraq baş verən hər bir fakt və hadisə özündə informasiya yükü daşımır, yalnız müəyyən məlumatı özündə əks etdirir. Məlumatlar baş verən fakt, yaxud hadisənin bu və ya digər tərəfini xarakterizə edir, informasiya isə həmin məlumatların yığılması, emalı və ümumiləşdirilməsindən sonra yaranır. İqtisadi hadisə və proseslərə rəğmən məlumatlar yalnız yarandığı anda faydalı olur və istifadə edilir.

Məlumatlardan fərqli olaraq informasiya daha geniş istifadə diapazonuna malikdir. Belə ki, informasiya əsasında müəssisənin əmlak və maliyyə vəziyyətini, likvidlik səviyyəsini, rentabellik göstəricilərini, bazar və işgüzar aktivliyini ayrı-ayrı dövrlər üzrə təhlil və müqayisə etmək olar. Bundan başqa, hesabatda əks etdirilən informasiyanın köməyi ilə müəssisənin digər müəssisələrlə müqayisəsini aparmaq və bunun əsasında onun fəaliyyətinin effektiv olub-olmamasını təhlil etmək mümkündür. Bütün bunların məqsədi isə səmərəli idarəetmə və maliyyə qərarları qəbul etmək və bunun əsasında müəssisənin sürətlə dəyişən biznes mühitində mənfəətlə işləməsini təmin etməkdir.

“Məlumat” və “informasiya” anlayışları arasında sadalanan fərqlər heç də onlar arasında böyük bir səddin olduğunu deməyə əsas vermir. Həm məlumat, həm də informasiya müxtəlif eyni mənbələrdən formalaşır və bütövlükdə bir sistemin müxtəlif pillələrini təşkil edir.

İdarəetmə informasiya sistemi (İİS) bir-biri ilə əlaqədar olan ayrı-ayrı yarım sistemlərin məcmusu kimi başa düşülməlidir.

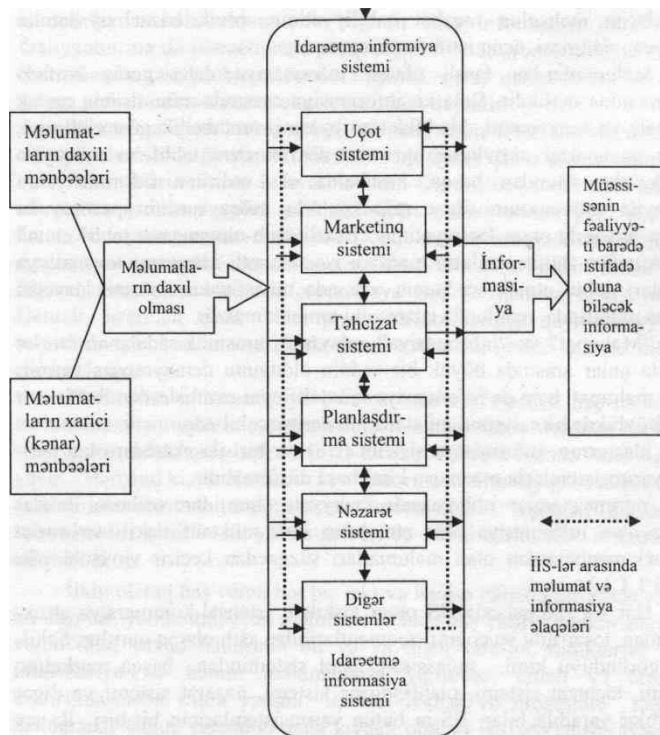
Yarım sistemlər müəssisənin fəaliyyəti, onun idarə edilməsi ilə əlaqədar olan informasiya əldə etməkdən ötrü müxtəlif daxili və xarici (kənar) mənbələrdən olan məlumatları süzgəcdən keçirir və emal edir (şəkil 1.1.1.).

Hər bir müəssisədə İİS onun təşkilatı, istehsal-kommersiya strukturundan, təsərrüfat və coğrafi seqmentlərindən asılı olaraq qurulur. Şəkildən görüldüyü kimi, müəssisədə uçot sistemindən başqa marketing sistemi, təchizat sistemi, planlaşdırma sistemi, nəzarət sistemi və digər sistemlər yaradıla bilər. İİS-in bütün yarım sistemlərinin bir-biri ilə sıx əlaqəsi mövcuddur. Bu əlaqə onlar arasında məlumatların və informasiyanın mübadiləsi şəklində baş verir. İİS-lər arasındakı qarşılıqlı əlaqələr nəticəsində formalaşdırılan informasiya müxtəlif əlamətlər və məqsədlər üzrə təsnifləşdirilir: kəmiyyəti əks etdirən informasiya,

keyfiyyəti əks etdirən informasiya, maliyyə informasiyası, qeyri-maliyyə informasiyası, operativ informasiya, taktiki informasiya, strateji informasiya.

2. İnformasiyanın xarakteristikası

İdarəetmə uçotu sistemində formalaşan informasiya müəssisənin fəaliyyətinin bütün aspektlərini əhatə edir və buna görə də onun mənbəyi həm daxildə baş verən, həm də müəssisədənkənar hadisə və faktlardır.



Səkil 1.1.1. Məlumatlar, İİS və informasiya

Keyfiyyətli informasiya yalnız sözlə ifadə oluna bilər. Məsələn, maliyyə uçotu və hesabatı sistemində informasiyanın keyfiyyətliliyi onun aydın (anlaşıqlı) olması, münasib olması, əhəmiyyətli olması, dürüst olması, neytral olması, tam olması, müqayisə oluna bilməsi, yoxlanıla bilməsi ilə xarakterizə olunur. Bəllidir ki, maliyyə uçotu və hesabatı sistemində informasiyaya rəğmən tətbiq edilən həmin keyfiyyət xarakteristikaları yalnız artıq baş vermiş hadisə və faktlar barədə ümumiləşdirilmiş informasiya qarşısında qoyulan tələblərdir. Burada keyfiyyətli informasiya daha çox müəssisənin keçmiş hesabat dövrlərindəki fəaliyyəti barədə obyektiv və düzgün mülahizələr yürütmək məqsədinə xidmət edir. Ancaq belə mülahizələr müəssisənin indiki və gələcək

fəaliyyət istiqamətləri barədə tam mülahizə yürütmək və qərarlar qəbul etmək üçün kifayət deyildir.

Keyfiyyətli informasiya tək-cə müəssisənin gələcək məqsədinə nail olmaq məqsədilə deyil, həmçinin kənar istifadəçilərin maraqlarını təmin etmək məqsədilə verilməlidir.

Televizor istehsal edən müəssisənin təmsalında keyfiyyətli informasiyaya aşağıdakılar aid edilə bilər:

- televizorların yığılması prosesində ən yeni texnologiyaların tətbiqi ediləcəyi barədə informasiya;
- satış bazarlarının daha da genişləndirilməsi məqsədilə televizorların qiymətinin müəyyən qədər aşağı salına biləcəyi barədə informasiya;
- məhsul vahidinə düşən ümumi xərclərin aşağı salına biləcəyi barədə informasiya;
- bütün bu tədbirlərin həyata keçirilməsi sayəsində müəssisənin ciddi daxili və xarici rəqabətə davam gətirə biləcəyi barədə müəssisə rəhbərliyinin rəsmi bəyanatı və s.
- İdarəetmə uçuotu müəssisənin ayrı-ayrı təsərrüfat proseslərinin operativ idarə edilməsi, onun fəaliyyətinin taktikası və strategiyasının planlaşdırılması üçün informasiya formalaşdırılmalıdır. Operativ, taktiki və strateji qərarların qəbul edilməsi informasiyanın da müvafiq olaraq operativ, taktiki və strateji informasiyalara bölgüsünü şərtləndirir.
- İnformasiyanın operativ, taktiki və strateji informasiyalara bölgüsü idarəetmənin və idarəetmə qərarlarının səviyyələrindən (mərtəbələrindən) asılı olaraq aparılır. Bu zaman həm də informasiyanın miqyası və vaxt kəsiyi nəzərə alınır.

Strateji informasiya əsasən müəssisənin məqsədlərinin, həmçinin bu məqsədlərə çatmaqdan ötrü ona lazım olan resursların və müvafiq siyasətin hazırlanması üçün müəssisənin ən yüksək rəhbərliyi səviyyəsində istifadə olunur. Belə informasiya xarici mühitin təsiri nəzərə alınmaqla orta və uzunmüddətli dövrü əhatə edir. Məsələn, belə dövrlər 1-3 il arası (orta dövr), 3-10 il arası (uzun dövr) və s. ola bilər. Strateji informasiyaya olan tələbat və onun əldə edilməsi üçün müəssisənin marağı həmin müəssisənin uzun dövr ərzində qarşıya qoyduğu məqsədlərlə bağlıdır.

Taktiki informasiya əsasında elə vasitələr formalaşır ki, onların köməyi ilə strateji məqsədlər, planlar və qərarlar orta rəhbərlik pilləsinin hərəkətlərinə çevrilir. Strateji səviyyəyə nisbətən burada vaxt diapazonu qısa (ümumiyyətlə, bir il təşkil edir), dəqiqlik xeyli yüksəkdir, informasiya spektri

isə dardır. Həmin taktiki qərarların yerinə yetirilməsi strateji məqsədə çatmağa kömək edir. Gətirilən misallar strategiya ilə taktika arasındakı əlaqəni əyani şəkildə əks etdirir.

Operativ informasiya rəhbər işçilərin və qulluqçuların aşağı pilləsi tərəfindən istifadə edilir. Həmin informasiya strateji məqsədlərin həllinə yönəldilmiş taktiki tapşırıqların həyata keçirilməsi üçün istifadə olunur. Operativ qərarların həyata keçirilməsi əslində müəssisənin cari fəaliyyətində istifadə olunacaq resursları, onların istifadəsi nəticəsində alınacaq iqtisadi səmərəni, başqa sözlə, xərclərin və nəticələrin operativ qaydada müəyyən edilməsidir.

Strateji və taktiki informasiyadan fərqli olaraq operativ informasiyanın spektri dardır, onun ümumiləşdirilmə səviyyəsi aşağıdır, vaxt diapazonu isə bir ili və daha az dövrü əhatə edir. Operativ informasiya daha konkret və yaxın vaxtın hadisə və faktları ilə bağlı olduğuna görə taktiki və operativ informasiyaya nisbətən daha dəqiq hesab olunur.

Praktikada strateji, taktiki və operativ informasiya arasındakı fərq həmin informasiya tiplərinin istifadəçiləri arasında olan fərqi silindiyi kimi, bir qədər şilinə bilər: xırda müəssisə və təşkilatlarda eyni şəxslər tərəfindən informasiyanın hər üç tipi istifadə oluna bilər və bu, iri təşkilatlar və şirkətlər üçün də xarakterik ola bilər.

Bununla belə aşağıdakı iki qanunauyğunluq hamı tərəfindən qəbul edilir:

- müxtəlif məqsədlər üçün müxtəlif informasiya tələb olunur;
- strateji, taktiki və operativ problemlər bir-biri ilə qırılmaz surətdə əlaqədardır.

Effektiv informasiya təminatı zamanı bu iki qanunauyğunluğu nəzərə almaq lazımdır.

Şirkət kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olduğu üçün, aydındır ki, həmin sualın cavabı bu olacaqdır - fəaliyyətdən mənfəət götürmək və səhmdarlara kifayət qədər dividend ödəmək. Bununla yanaşı, həmin suala cavabın aşağıdakı variantları da ola bilər:

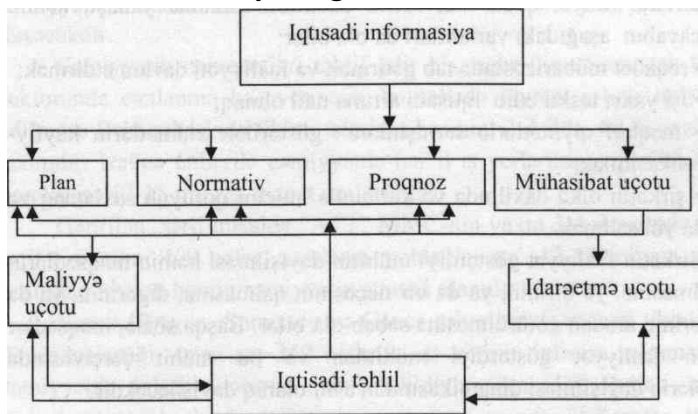
- rəqabət mübarizəsində tab gətirmək və fəaliyyəti davam etdirmək;
- işi yaxşı təşkil edib iqtisadi artıma nail olmaq;
- məqbul qiymətlərlə sərnişinlərə göstərilən xidmətlərin keyfiyyətini yüksəltmək;
- şirkətin ölkə daxilində və xaricində imicini qoruyub saxlamaq və daha da yüksəltmək.

Şirkətin fəaliyyət göstərdiyi mühitin dəyişilməsi həmin məqsədlərin dəyişilməsinə, ya birinin, ya da bir neçəsinin qalmasına, digərinin, ya da digərlərinin aradan götürülməsinə səbəb ola bilər. Başqa sözlə, məqsədlər şirkətin fəaliyyət göstərdiyi mühitdən və bu mühit çərçivəsində hadisələrin dəyişilməsi dinamikasından asılı olaraq dəyişiləcəkdir.

3. İnformasiya sistemində idarəetmə uçotunun rolu

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində fəaliyyət göstərmək, onu daha da genişləndirmək hər bir müəssisədən daxildə və kənarında baş verən hadisə və faktlar barədə daha çox informasiya toplamağı tələb edir. Müəssisənin fəaliyyətinə, bu fəaliyyətin nəticələrinə kənar müəssisə və təşkilatların da müəyyən maraqları yaranır. Daha çox qeyri-müəyyənlik şəraitində fəaliyyət göstərən müəssisənin buraxdığı məhsula olan tələbat, həmin məhsulun daxili və xarici bazarlarda satılması imkanları, bazarın tələb etdiyi həcmdə, çeşiddə və keyfiyyətdə məhsulun buraxılması üçün maddi- texniki təminat imkanları, istehsal aparatının texniki, təşkilati hazırlığı, məhsul istehsalına çəkilən xərclərin həcmi və quruluşu, ayrı-ayrı məhsul növlərinin istehsalı və satışının mənfəətli olması, rentabelliği barədə informasiyanın həcmi və əhəmiyyəti artır.

Hər bir müəssisəyə rəğmən bu, müxtəlif informasiya ola bilər (şəkil 1.3.1.).



Şəkil 1.3.1. İqtisadi informasiyanın növləri və onların qarışıqlıq əlaqəsi

Şəkildə göstərilən informasiya yaxud məlumatlar olmadan idarə olunan sistemin vəziyyətini müəyyən etmək, onu idarə etmək mümkün deyildir. Bütün hallarda iqtisadi informasiya idarəetmə qərarlarının hazırlanması, qəbul edilməsi və realizə olunması proseslərinin əsası kimi çıxış edir.

İqtisadi informasiya - mənfəət (gəlir), yaxud iqtisadi fayda götürmək məqsədilə məhsul istehsal edən, işlər yerinə yetirən və xidmətlər göstərən

müəssisənin istehsal-kommersiya fəaliyyətini əks etdirən informasiyadır. İqtisadi informasiyanı adətən aşağıdakı növlərə ayırırlar: plan, normativ, proqnoz və mühasibat uçotu informasiyası.

Plan informasiyası yaxın dövrdə (bir ildə, ya da bir neçə ildə) müəssisənin qarşıya qoymuş olduğu məqsədə çatmaq üçün fəaliyyət prosesində istifadə etdiyi məlumatların məcmusudur. Plan - iqtisadi informasiyanın əsasında texniki-iqtisadi və operativ-istehsal planlaşdırılması durur. Bütövlükdə müəssisənin və onun struktur bölmələrinin fəaliyyəti plan ilə əhatə oluna bilər. Texniki-iqtisadi planlaşdırmanın mühüm hissəsini və mərhələsini müəyyən dövr (bir il) üçün smetaların (büdcələrin) tərtib edilməsi təşkil edir. Büdcələrin başlıca məqsədi - müəssisəyə daxil olan struktur bölmələrinin planları ilə bütövlükdə müəssisənin planım koordinasiya etmək, həmçinin struktur bölmələrinin bir-biri ilə və bütövlükdə müəssisə ilə qarşılıqlı fəaliyyətini təmin etməkdir.

Operativ-istehsal planlaşdırılması müəssisə, onun struktur bölmələri, məsuliyyət mərkəzləri, iş yerləri üzrə qısa vaxt çərçivəsində istehsal proqramının göstəricilərinin dəqiqləşdirilməsi, detallandırılması və konkretləşdirilməsini özündə əks etdirir.

Normativ informasiya iqtisadi informasiyanın digər növləri ilə sıx əlaqədardır. Həmin informasiya müəssisənin malik olduğu resursları, müxtəlif predmetləri xarakterizə edən məlumatların məcmusudur ki, onlardan plan və uçot hesablamaları zamanı dəfələrlə istifadə edilir. Normativ informasiya əsasında iqtisadi resurslardan səmərəli istifadəyə yönəldilmiş optimal norma və normativlərin elmi cəhətdən əsaslandırılmış hesablanması aparılır.

Normativ informasiyanın tərkibi istehsalın tipindən, ixtisaslaşma səviyyəsindən, buraxılan məhsulun mürəkkəbliyindən, istehsalın texniki, texnologiya səviyyəsindən və sair faktorlardan asılıdır. Sadalanan və digər faktorlar texniki-iqtisadi, operativ-istehsal planlaşdırılması, xərclərin uçotu və məhsulun maya dəyəri metodlarının seçilməsi zamanı başlıca rol oynayır.

Proqnoz informasiya plan və normativ informasiyadan fərqli olaraq məkan-zaman çərçivəsində müəssisənin fəaliyyəti üçün zəruri olan həm iqtisadi resurslar bazarının, həm də satış bazarlarının gələcək vəziyyəti, onların quruluşu, inkişaf meylləri, istehlakçıların hansı konkret məhsullara, iş və xidmətlərə tələbatlarının daha çox olacağı barədə strateji xarakter daşıyan informasiyadır. Proqnoz informasiya əsasında layihələr, proqramlar işlənilir və hazırlanır.

Mühasibat uçotu informasiyası iqtisadi informasiyanın bir növü kimi özünəməxsus obyektlərə, prinsiplərə, formalaşma xüsusiyyətlərinə malikdir. Bu sistem elə bir sistemdir ki, onun vasitəsilə baş verən təsərrüfat hadisələri və faktları barədə məlumatlar yığılır, ölçülür, təsnifləşdirilir və informasiya şəklinə salınır ki, ondan da qərarların qəbul edilməsi üçün istifadə olunur.

Mühasibat uçotu, təsərrüfat fəaliyyəti ilə qərarlar qəbul edən adamlar arasında əlaqələndirici həlqədir. Mühasibat uçotu: 1) sonradan istifadə olunmaq üçün təsərrüfat fəaliyyəti barədə məlumatları qeydiyyatı almaq yolu ilə həmin fəaliyyəti ölçür; 2) məlumatları hazırlayaraq onları lazımi ana qədər saxlayır, daha sonra elə şəkildə emal edir ki, onlar faydalı informasiya olsun; 3) hesabatlar vasitəsilə informasiyanı qərarların qəbul edilməsi üçün istifadə edənlərə ötürür. Demək olar ki, təsərrüfat fəaliyyəti barədə məlumatlar mühasibat uçotu sisteminə giriş, qərarlar qəbul edən şəxslər üçün olan faydalı informasiya isə ondan çıxışdır.

Mühasibat uçotu ilkin məlumatları faydalı informasiya şəklinə salana qədər spesifik priyomlardan və metodlardan istifadə edir.

Müəssisənin fəaliyyəti haqqında əlçatan, kəmiyyətə ölçülə bilən göstəricilər formalaşdırmaq sayəsində mühasibat uçotu istənilən müəssisənin informasiya sistemində mühüm element kimi çıxış edir. Bəs uçot informasiyasından kimlər istifadə edir və nə üçün istifadə edirlər?

Bu suala qısa da cavab vermək olar - iqtisadi qərarlar qəbul etmək üçün marağı olan qruplar. Aşağıdakı cədvəldə uçot informasiyasından istifadə etməkdə marağı olanlar və həmin informasiyadan onların hansı məqsədlər üçün istifadə edə biləcəyi göstərilir (cədvəl 1.3.1.).

Cədvəl 1.3.1.

Uçot informasiyasından istifadənin iştirakçıları və məqsədləri

İnformasiyanın istifadəçiləri	İnformasiyadan istifadə məqsədləri (istiqlalətləri)
1	2
1. Mülkiyyətçilər	Qoyulmuş investisiyaların səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi (məsələn, dividendlərin və faizlərin müəyyən edilməsi)
2. Müəssisənin rəhbərliyi, menecerləri	Təsərrüfat fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi, təsərrüfatın idarə edilməsi (məsələn, cari, taktiki və strateji qərarların qəbul edilməsi)

3. Müəssisənin işçiləri	Əmək haqqının yüksəldilməsi, iş yerlərinin saxlanması imkanlarının qiymətləndirilməsi
4. Fiskal orqanlar	Vergilərin (ƏDV, mənfəət vergisi, əmlak vergisi, gəlir vergisi və s.) hesablanması və ödənilməsinin təmin edilməsi, sosial ehtiyaclara, müxtəlif fondlara ayırmaların aparılması, statistik göstəricilərin hesablanması və s.
5. Məhsatçılar	Müəssisənin ödəmə qabiliyyətinin, gələcək sifarişlərin olub-olmayacağına qiymətləndirilməsi
6. Malikanələr	Mal-material qiymətlilərinin etibarlı surətdə əldə edilməsi imkanlarının qiymətləndirilməsi
7. Kreditorlar	Müəssisənin kreditqaytarma (borc qaytarma) imkanlarının öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi
8. Konsaltinq firmaları	İnvestisiyaların qoyulması üzrə məsləhətlərin verilməsi, audit xidmətlərinin göstərilməsi və s.
9. İctimai əhəmiyyət kəsb edən təşkilatlar, yerli əhali və s.	Regionun, şəhərin, qəsəbənin, rayonun iqtisadi və sosial inkişafını yaxşılaşdırmaq, ekoloji vəziyyəti sağlamlaşdırmaq, ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısını almaq, müəssisədə işləmək imkanlarını öyrənmək, qiymətləndirmək və s.

Cədvəl 1.3.1-in məzmununa ekskurs etməklə mühasibat uçotu informasiyasının istifadəçilərinin iki qrupdan ibarət olduğunu görmək çətin deyildir: daxili istifadəçilər, kənar istifadəçilər. Mühasibat uçotu informasiyası istifadəçilərinin iki qrupa bölgüsü mühasibat uçotunun özünün də iki yarım sistemə - maliyyə uçotu və idarəetmə uçotuna - bölgüsünü şərtləndirən faktorlardan biridir.

Maliyyə uçotu əsasən kənar istifadəçilərə səmərəlendirilmiş informasiya formalaşdırır. Lakin maliyyə uçotu informasiyasının yalnız kənar istifadəçilər tərəfindən istifadə edildiyini təsdiq etmək düzgün olmazdı. Belə ki, maliyyə

uçotunun informasiyası həm də müəssisə rəhbərləri, menecerləri tərəfindən maliyyə və idarəetmə qərarları qəbul edilməzdən əvvəl geniş təhlil edilir və bundan lazımi nəticələr çıxarılır.

İdarəetmə uçotu ölçülən, emal olunan və daxili tələbat üçün rəhbərliyə, menecerlərə verilən uçot informasiyasının bütün növlərini əhatə edir.

4. İdarəetmə uçotu və maliyyə uçotunun müqayisəli xarakteristikası

Müəssisənin informasiya məkanında ayrı-ayrı yarım sistemlərdən ibarət olan uçot sistemi mühüm yer tutur. Bu yarım sistemlər təkcə maliyyə uçotu və idarəetmə uçotundan ibarət olmayıb özündə həmçinin vergi uçotunu, statistik uçotu, operativ uçotu da birləşdirir. Bu yarım sistemlərin hər biri girişə və çıxışa malikdir, bir-biri ilə sıx əlaqədardır.

Maliyyə və idarəetmə uçotunun ayrılması, yaxud birləşdirilməsi məsələlərinə dair geniş mülahizələr, baxışlar və bunlara aid dərc edilmiş işlər vardır. Buna baxmayaraq ölkənin uçot sistemində maliyyə və idarəetmə uçotunun qarşılıqlı əlaqəsinin nəzəri və praktiki məsələləri həll edilməmiş qalır. Ancaq hər halda, zənnimizcə, ölkədə yeni Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının (MMUS) işlənilməsi və təsdiq edilməsi maliyyə və idarəetmə uçotu yarım sistemlərinin artıq ayrılmış olduğunu qeyri-rəsmi də olsa təsdiq etmiş oldu.

Maliyyə uçotu beynəlxalq, yaxud milli standartlara¹ uyğun qurulmuş uçot sistemidir. Bu uçotun son mərhələsi, ya da nəticəsi maliyyə hesabatıdır, hansının ki, informasiyası əsasında kənar və daxili istifadəçilər tərəfindən müəssisənin maliyyə vəziyyəti, onun dəyişilməsi meylləri, maliyyə nəticələri, pul yaratma qabiliyyəti təhlil edilə və qiymətləndirilə bilər.

Maliyyə uçotu idarəetmə uçotundan fərqli olaraq dövlət tərəfindən tənzimlənir. Hazırda maliyyə uçotunun normativ tənzimlənməsi aşağıdakı dörd pilləli sistem üzrə həyata keçirilir.

Birinci pilləni Azərbaycan Respublikasının Qanunları, ilk növbədə "Mühasibat uçotu haqqında" Qanunu, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamları təşkil edir. Onlar ictimai əhəmiyyətli qurumlarda, kommərsiya təşkilatlarında, kiçik sahibkarlıq subyektlərində mühasibat (maliyyə) uçotunun təşkili və aparılmasının ümumi məsələlərini tənzimləyir.

İkinci pilləni Milli Mühasibat Uçotu 'Standartları təşkil edir. Həmin standartlar müxtəlif təsərrüfat subyektlərində mühasibat uçotunun aparılması və maliyyə hesabatının hazırlanması prinsiplərini, normaları və qaydalarını təsbit edir.

Üçüncü pilləni Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi tərəfindən mühasibat (maliyyə) uçotu standartlarının tətbiqi üzrə işlənib hazırlanmış təlimatlar, şərhlər və tövsiyələr təşkil edir.

Dördüncü pilləni müəssisənin uçot siyasəti və onun tətbiqi ilə bağlı təşkilati-sərəncamverici sənədlər təşkil edir.

Uçot siyasəti müəssisənin idarəetmə sistemində mühüm rol oynayır. Məsələ bundadır ki, maliyyə hesabatında əks etdirilən informasiyanın kəmiyyəti və keyfiyyəti bir çox hallarda aktivlərin, kapital və öhdəliklərin, İstər milli, istərsə də beynəlxalq uçot və hesabat standartları ümumqəbuledilmiş prinsiplər və tələblər əsasında işlənib hazırlanır.

İdarəetmə uçotunun inkişafı müəssisənin qeyri-müəyyənlik şəraitində fəaliyyət göstərməsinin və idarə olunmasının mürəkkəbləşməsi, rəqabətin güclənməsi, məhsul növlərinin, satış bazarlarının diversifikasiyası, rəqabətə davam gətirmək üçün kommersiya sirrinin qorunub saxlanılmasının zəruriliyi ilə bağlıdır. Müəssisənin iqtisadi cəhətdən müstəqil olması, onun iqtisadi əlaqələr sistemində fəaliyyətini daha geniş və mürəkkəb edir və bununla da idarəetmənin funksiyalarının, ilk növbədə isə idarəetmə uçotunun əhəmiyyətini artırır. Bütövlükdə isə idarəetmə uçotu menecmentin ayrılmaz hissəsinə çevrilir.

Maliyyə və idarəetmə uçotu arasında olan fərqlər onların ayrılıqda mövcud olmasını şərtləndirir (cədvəl 1.4.1.).Maliyyə uçotunun formalaşdırdığı informasiyadan istifadə edənlərin əsas məqsədi müəssisənin əmlak və maliyyə vəziyyəti, maliyyə nəticələri barədə ətraflı məlumat əldə etməkdir. Belə məlumat (infonnasiya) müəyyən keyfiyyət xarakteristikalarına cavab verməlidir. Deməli, əslində maliyyə uçotunun məqsədi istifadəçilər üçün keyfiyyətli informasiya formalaşdırmaqdır.

İdarəetmə uçotunun məqsədi isə müəssisənin idarə heyətinə, onun struktur bölmələrinin rəhbərlərinə planlaşdırmanı, nəzarəti və idarəetməni həyata keçirmək üçün zəruri informasiya formalaşdırmaq və təqdim etməkdir. Bəzi iqtisadçılar maliyyə uçotunun formalaşdırdığı informasiyanın yalnız kənar istifadəçilər, idarəetmə uçotunun verdiyi informasiyanın isə daxili istifadəçilər tərəfindən istifadə olunduğunu vurğulayırlar.

Cədvəl 1.4.1.

Maliyyə uçotu və idarəetmə uçotunun müqayisəsi

Fərqləndirmə göstəriciləri	Maliyyə uçotu	İdarəetmə uçotu
1	2	3

1. Məqsədləri	Kənar istifadəçilərin əsaslı və obyektiv qərar qəbul etməsi üçün dürüst informasiya formalaşdırmaq	Müəssisə rəhbərləri və menecerləri tərəfindən iqtisadi qərarların qəbul edilməsi, planlaşdırmanın, proqnozlaşdırmanın və nəzarətin həyata keçirilməsi üçün informasiya formalaşdırmaq
2. İnformasiyanın istifadəçiləri	Daxili və kənar istifadəçilər	Daxili istifadəçilər (rəhbərlər, menecerlər, daxili struktur bölmələrinin rəhbər və mütəxəssisləri, müəssisənin digər işçiləri)
3. İnformasiyanın formalaşdırılması vaxtı	Bilavasitə keçmiş əməliyyatlar və hadisələr informasiya formalaşdırır	Həm keçmiş əməliyyatlar və hadisələr, həm də gələcəkdə baş verəcək əməliyyatlar və hadisələr üzrə informasiya formalaşdırır
4. Aparılmasının məcburi olması	Aparılması məcburi xarakter daşıyır və sonda hesabat dərc edilməlidir	Aparılması daxili tələblərdən irəli gəlir, lazımlı olduqda məcburidir
5. İnformasiya formalaşdırma obyekti	Bütövlükdə müəssisə	Müəssisənin struktur bölmələri, məsuliyyət mərkəzləri, xərc mərkəzləri, seqmentlər və s.

6. İnformasiyanın formalaşdırılması üsulları	Mühasibat uçotu metodunun elementləri əsasında	Mühasibat uçotu metodunun elementləri və digər xüsusi üsullar əsasında (məsələn, statistik, iqtisadi-riyazi üsullar və s.)
7. Xərclər üzrə informasiyanın formalaşdırılması	Xərc elementləri üzrə	Kalkulyasiya maddələri və müxtəlif təsnifat əlamətləri üzrə
8. İnformasiyanın dəqiqlik dərəcəsi	Sənədlərə əsaslanan, yoxlanıla bilən dürüst informasiya	Sənədlərə əsaslanan, yoxlanıla bilən dürüst informasiya, təqribi, (təxmini) proqnoz xarakterli və s. informasiya
9. İnformasiyanın verilməsinin dövrü	Aralıq və illik	İstənilən dövrdə (illik, rüblük, həftəlik, günlük və s.)

cədvəl 1.4.1.-in davamı

10. Hesabatın verilməsi müddətləri	Rüblük və illik hesabatların verilməsi müddətləri rəsmi orqanlar tərəfindən yaxud müvafiq normativ sənədlər əsasında müəyyən edilir	Hesabatların verilməsi müddətləri müəssisənin daxili tələbləri və ehtiyacları əsasında müəyyən edilir
11. Hesabatda əks etdirilən informasiyanın əldə edilməsi üçün açıq olması	Bütün istifadəçilər qrupları tərəfindən əldə edilə və istifadə olunabilir, çünki dövrü mətbuatda dərc edilir	Kommersiya sirri olduğuna görə yalnız daxili istifadəçilər tərəfindən əldə edilə və istifadə oluna bilər

<p>12. Uçotun prinsipləri</p>	<p>Maliyyə uçotu ümumqəbul-prinsiplər və onların əsasında hazırlanmış milli/bey-standartlar və qaydalar əsasında qurulur</p>	<p>idarəetmə uçotunun qurulmasında ümumqəbul edilmiş standartlar və qaydalar yoxdur, hərçənd ki, ümumqəbul edilmiş prinsiplər idarəetmə uçotunun da qurulması əsasında qoyula bilər və bəzi prinsiplər hər iki uçot növü üçün eynidir (məsələn, ikili yazılış prinsipi). Ancaq idarəetmə uçotunun əsas prinsipləri - idarəetmə qərarları qəbul etmək üçün istifadəçilərə relevant informasiya formalaşdırma biləcək qaydalar və priyomlardır.</p>
<p>13. Uçotun quruluşu</p>	<p>Maliyyə uçotu aşağıdakı bazis bərabərliyinə əsaslanır: Aktivlər = Kapital + Öhdəliklər</p>	<p>İdarəetmə uçotu hansısa bazis bərabərliyinə əsaslanır, onun strukturasının aşağıdakı elementlərdən ibarət olduğunu demək mümkündür: xərclər; gəlirlər; nəticələr.</p>

Maliyyə uçotunda informasiyanın yalnız dəqiq və dürüst, idarəetmə uçotu sistemində isə təqribi (təxmini) olmasını və birinci halda, informasiyanın sənədlərlə, ikinci halda isə sənədlər olmadan da formalaşdırıla biləcəyini təsdiq edənlərin mövqeyi ilə də razılaşmaq olmaz. Əgər maliyyə və idarəetmə uçotu vahid bir sistemin - mühasibat uçotunun yarım sistemləri kimi qəbul edilirsə, onda necə ola bilər ki, birincinin (maliyyə uçotunun) məlumatları mütləq sənədlərlə təsdiq olunmalıdır, ikincinin (idarəetmə uçotunun) məlumatlarının sənədlərlə təsdiq olunması isə elə də məcburi deyildir.

Bütövlükdə maliyyə uçotu və idarəetmə uçotu arasında bir sıra fərqlərin əsassız şəkildə ciddi nəzəri, metodoloji və praktiki fərqlər kimi qəbul edilməsi vahid mühasibat uçotu sisteminin mövcudluğunu inkar etmək anlamına gəlmiş olardı.

Maliyyə uçotu ilə idarəetmə uçotunun eyni kökdən qaynaqlandığını, onlar arasında çoxlu oxşar cəhətlərin mövcud olduğunu tezis şəklində aşağıdakı kimi formulə etmək olar:

- hər iki yarım sistemdə informasiyanın formalaşdırılması vahid ümummetodoloji prinsiplər, qaydalar və metodlar əsasında həyata keçirilir;
- hər iki yarım sistemin formalaşdırdığı informasiya müəssisənin fəaliyyətinin nəticələrini natural və dəyər ifadəsində, yəni, kəmiyyət və dəyər (pul) ifadəsində əks etdirir;
- hər iki yarım sistemin formalaşdırdığı informasiyanın əsasında müəssisədə baş vermiş hadisələr və faktlar barədə olan ilkin məlumatlar durur;
- bir yarım sistemin formalaşdırdığı informasiya digər yarım sistemin formalaşdırdığı informasiyanın reallığını təsdiq edir;
- hər iki yarım sistemin formalaşdırdığı informasiya müəssisənin vahid məqsədinə - mənfəətli və rentabelli işləməsinə xidmət edir.

Beləliklə, maliyyə uçotu ilə idarəetmə uçotu arasında müəyyən fərqlər olsa da, onlar arasında çoxlu oxşarlıqlar mövcuddur, bunlar da ilk növbədə onların vahid prinsiplərə, metodologiyaya, obyektlərə və ilkin məlumat bazasına malik olması ilə şərtlənir.

5. İdarəetmə uçotunun mahiyyəti, təyinatı və onun qarşısında qoyulan tələblər

Mühasibat uçotunun tarixən meydana gəlməsi və inkişafı idarəetmənin tələblərindən yaranmışdır. Bu mənada əslində demək olar ki, mühasibat uçotu öz inkişafına elə idarəetmə uçotu şəklində başlamışdır. Bu uçotun isə ilk dövrlərdə başlıca məqsədi' xərclərin uçotunun aparılması və məhsulun maya dəyərinin kalkulyasiya edilməsi olmuşdur. Y.V.Sokolov "Buxqalterskiy uçet: ot istokov do naşix dnei" adlı kitabında xərclərin uçotu və məhsulun maya dəyəri kalkulyasiyasının ənənəvi sistemlərinin, həmçinin "direkt-kostinq" və "standart-kost" sistemlərinin formalaşması mərhələlərini geniş işıqlandıraraq göstərmişdir ki, A.Kalmes tam maya dəyəri əsasında kalkulyasiyalaşdırma nəzəriyyəsini, Ç.Harrison "standart-kost" sistemini, Ç.Klark isə "direkt-kostinq" sisteminin prinsiplərini işləyib hazırladı .

Qeyd etmək lazımdır ki, idarəetmə uçotunun təşəkkül tapdığı və inkişaf etdiyi dövr ərzində onun mahiyyətinin açıqlanması, məqsədi və funksiyası barədə vahid fikir formalaşmamış, bu sahədə ziddiyyətli mübahisələr qalmaqda davam edir. Bu mübahisələrin əsas predmeti idarəetmə uçotunun mahiyyətinə dair müxtəlif yanaşmalardır. Bir sıra iqtisadçılar, o cümlədən K.Druri və S.A.Stukov hesab edirlər ki, istehsalat uçotunu idarəetmə uçotundan fərqləndirmək lazımdır. K.Druriyə görə istehsalat uçotu sistemində xərclərin uçotu həyata keçirilir, bu da hazır məhsulun qiymətləndirilməsi, satışın nəticələrinin müəyyən edilməsi üçündür. Onun fikrincə bu, kənar istifadəçilər üçün nəzərdə tutulan hesabatın tələblərinə cavab verir. İdarəetmə uçotunun vəzifəsini isə K.Druri idarəetmə qərarlarının qəbul olunması, planlaşdırmanın, nəzarətin və tənzimləmənin həyata keçirilməsi üçün müəssisə daxilində vəzifəli şəxslərdən ötrü müvafiq maliyyə informasiyasının hazırlanmasında görür.

S.A.Stukov hesab edir ki, istehsalat uçotu müəssisənin fəaliyyətinin idarə olunması sisteminin mühüm tərkib hissəsi olsa da, ona idarəetmə uçotu statusu vermək düzgün olmazdı. Uçotun maliyyə mühasibatlığına aid edilən sahələri, məlumatların əldə edilməsi, təhlili və onlarn əsasında idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi baxımından heç də az əhəmiyyət kəsb etmir.

S. M.Qasimov istehsalat uçotunu idarəetmə uçotundan geniş hesab edir və göstərir ki, "istehsalat uçotu - idarəetmə uçotu üstəgəl maliyyə uçotunun bir hissəsi deməkdir.

V.B.İvaşkeviç isə istehsalat uçotunu idarəetmə uçotunun komponentlərindən biri hesab edərək yazır: "İdarəetmə uçotu iki komponentdən: məhsulun istehsalı və satışının daxili (əvvəllər deyildiyi kimi, zavoddaxili) idarə edilməsindən və

maliyyə uçotunun bilavasitə təşkilatda maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi üçün istifadə olunan hissəsindən ibarətdir”. Onun fikrincə, bu o demək deyildir ki, idarəetmə uçotunu təşkil edərkən, onun sistemlərini yaradarkən hər iki funksiyanı mütləq birləşdirmək lazımdır. Onlar ayrılıqda da mövcud ola bilər: istehsalat mühasibatlığı- istehsal və satış məsrəflərinin və nəticələrinin uçotunu aparır , maliyyə mühasibatlığı isə - mühasibat uçotunun aparılması, balansın və digər hesabat formalarının tərtib edilməsindən başqa, maliyyə əməliyyatlarının, tədiyyə vəsaitləri axınlarının və müvafiq fəaliyyətin idarə olunmasında iştirak edir.

İdarəetmə və istehsalat uçotu anlayışları arasında fərq görməyən və onları birləşdirən nöqtəyi-nəzər də mövcuddur. Məsələn, Ç.Homqren və C. Foster sözügedən anlayışlar arasında demək olar ki, fərq görmür. Onların fikrincə idarəetmə uçotu - hər hansı obyektin idarə edilməsi üçün zəruri olan informasiyanın identifikasiyası, ölçülməsi, yığılması, sistemləşdirilməsi, təhlili, ayrılması, interpretasiyası və ötürülməsidir.

Sokolov Y.V., Nidlz B., Anderson Q., Kolduell D. istehsalat uçotunun idarəetmə uçotundan daha məhdud olduğunu vurğulayır və birincini ikincinin tərkib hissəsi kimi qəbul edirlər.

T. P.Karpova idarəetmə uçotunun kalkulyasiyalaşdırma uçotunun bazasında təşəkkül tapdığını qeyd edərək yazır ki, idarəetmə uçotunun əsas məzmununu müxtəlif təsnifat aspektlərində istehsala gələcək və keçmiş dövrlərin xərclərinin uçotu təşkil edir. Onun fikrincə, idarəetmə uçotunun mahiyyətinin açıqlanmasında informasiyanın analitikliyi mühüm moment kimi qəbul edilməlidir. İdarəetmə uçotunun tərkibində informasiyanın yığılması, qruplaşdırılması, identifikasiya edilməsi və öyrənilməsi struktur bölmələrinin fəaliyyətinin nəticələrinin daha dəqiq və dürüst əks etdirilməsi, müəssisənin mənfəət əldə etməsində onların payının müəyyən olunması məqsədini güdür.

İdarəetmə uçotuna verilən təriflərdə həmin uçotun informasiya formalaşdırmaq funksiyası qabaidilir. Ancaq idarəetmə uçotunun həmin funksiyası onun məqsədini açıqlamır və deməli, mahiyyətini də tam müəyyən etmir. Qeyd edək ki, idarəetmə uçotunun mahiyyətinin bu şəkildə açıqlanması təkcə MDB ölkələri üçün deyil, həm də inkişaf etmiş ölkələr üçün xarakterikdir. Məsələn, idarəetmə uçotu üzrə mütəxəssislər İnstitutunun (**Chartered Institute of Management Accountants - CIMA**) rəsmi terminologiyasında idarəetmə uçotu - menecementin informasiyanın aşkar edilməsi, təqdim olunması və interpretasiyası ilə bağlı ayrılmaz hissəsi kimi təsvir edilir.

CIMA xərclərin uçotunu idarəetmə uçotunun bir hissəsi kimi qəbul edir. Bu hissə plan tapşırıqlarını (büdcələri), standart xərcləri, faktiki xərcləri əməliyyatlar, proseslər, bölmələr, yaxud məhsullar üzrə hesablayır və kənarlaşmaları göstərir.

Bəzi mənbələrdə idarəetmə uçotuna verilən təriflərdə onun funksiyası ilə yanaşı, məqsədi də komponent kimi göstərilir. Məsələn, A.Apçerçə görə idarəetmə uçotunun məqsədini “kobud” şəkildə belə ifadə etmək olar: “təşkilatın rəhbərliyi üçün faydalı olan informasiyanın verilməsi”.

V.B.İvaşkeviç də idarəetmə uçotunun mahiyyətini demək olar ki, A.Apçerçə kimi müəyyən edir: “İdarəetmə uçotu - təsərrüfatçılıq subyektinin (müəssisənin, firmanın, bankın və s.) daxilində idarəetmə üçün iqtisadi informasiyanın formalaşdırılması və istifadəsi ilə əlaqədar biliklər sahəsi və fəaliyyət sferasıdır.

Odur ki, məsələn, A.Apçerçə bunu nəzərə alaraq idarəetmə uçotuna yeni tərif verir: “planlaşdırmada, nəzarətin həyata keçirilməsi və qərarların qəbul edilməsində rəhbərliyə kömək göstənmək üçün faydalı informasiya vermək”.

V.B.İvaşkeviç idarəetmə uçotuna verdiyi, və tərəfimizdən yuxanda göstərilən tərifə bunu da əlavə edir ki, idarəetmə uçotunun məqsədi iqtisadi cəhətdən əsaslandırılmış qərarların qəbul edilməsində idarə edənlərə (menecerlərə) kömək göstərməkdən ibarətdir.

Bir çox müəlliflər idarəetmə uçotuna tərif verərkən onu daha çox əlamətlərlə xarakterizə edirlər. Onlardan bəzilərini biz də nəzərdən keçirək.

Göründüyü kimi, bu tərifdə idarəetmə üçün informasiyanın hazırlanması, xərclərin uçotunun aparılması və təhlili idarəetmə uçotunu xarakterizə edən əlamətlər kimi göstərilir. Lakin bu tərifdə idarəetmənin digər funksiyaları ilə bağlı idarəetmə uçotunun nə kimi rola və əhəmiyyətə malik olduğu açıqlanmamış qalır.

Nidlz, H.Anderson, D.Kolduell hesab edir ki, idarəetmə uçotu uçot informasiyasının bütün növlərini əhatə edir, hansı ki, ölçülür, emal edilir və daxili istifadə üçün rəhbərliyə verilir. İdarəetmə uçotu maliyyə uçotunu genişləndirir və hər şeydən öncə firmanın daxili əməliyyatlarında tətbiq edilir. Onun məqsədi - konkret istehsal məqsədlərinə çatmaq üçün məsuliyyət daşıyan menecerləri informasiya ilə təmin etməkdir.

Zənnimizcə, müəyyən ziddiyyətli momentlərə və çatışmazlıqlara baxmayaraq A.D.Şeremetin, S.A.Nikolayevanın, T.P.Karpovamn və O.D.Kaverinanın idarəetmə uçotuna verdiyi təriflər onun mahiyyətini daha yaxşı açır və bununla da idarəetmə uçotunun metodologiyası və metodlanmn məqsədyönlü işlənilib

hazırlanmasına imkan verir. Həmin müəlliflərdən sonuncu üçünün idarəetmə uçotuna verdiyi təriflərə diqqət yetirək.

S. A.Nikolayevanın vermiş olduğu tərifin çatışmayan cəhətini O.D.Kaverina aradan qaldıraraq onu aşağıdakı kimi formula edir: “idarəetmə uçotu - müəssisənin bölmələrinin idarə olunması və sistemativ yaxud problemlilik, operativ, taktiki və strateji idarəetmə qərarları üçün zəruri olan məlumatların yığılması, ölçülməsi, sistemləşdirilməsi və ötürülməsini təmin edən informasiya sistemidir.

Tərifdən görüldüyü kimi, O.D.Kaverina idarəetmə uçotuna mühasibat uçotunun tərkib hissəsi kimi baxır və onun informasiya formalaşdırmaq cəhətini ön plana çəkir. Eyni zamanda o, həmin informasiyanın zəruri idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi üçün formalaşdırıldığını vurğulayır. Beləliklə də müəllif idarəetmə uçotunun informasiya yaratmaq funksiyası ilə məqsədi arasında qarşılıqlı əlaqəni aydın şəkildə göstərir.

T. P.Karpovanın idarəetmə uçotuna verdiyi tərif, zənnimizcə, yuxanda adlan çəkilən müəlliflərin vermiş olduğu təriflərdəki bəzi çatışmazlıqları sanki aradan qaldırır. O yazır: “İdarəetmə uçotunun mahiyyəti - operativ idarəetmə qərarları və müəssisənin gələcək inkişaf problemlərinin koordinasiyası üçün informasiyanı sistemləşdirən, xərclərin və gəlirlərin uçotunun, normalaşdırmanın, planlaşdırmanın, nəzarətin və təhlilin inteqrasiyalaşmış sistemidir”.

Verilən tərif idarəetmə uçotunu xərclərin və gəlirlərin uçotunun, normalaşdırmanın, planlaşdırmanın, nəzarətin və təhlilin birləşdirilmiş sistemi kimi xarakterizə edir və bu sistemin informasiyasının operativ və strateji qərarların qəbul edilməsi üçün nəzərdə tutulduğunu göstərir. Bu tərifdə idarəetmənin bütün funksiyaları arasında qarşılıqlı əlaqənin olduğu aydın görünür.

Bütün deyilənləri ümumiləşdirərək idarəetmə uçotuna aşağıdakı kimi tərif verməyi məqsədəuyğun hesab edirik.

İdarəetmə uçotu - planlaşdırma, normalaşdırma, nəzarət, təhlili həyata keçirməkdə, əsaslandırılmış operativ, taktiki və strateji qərarların qəbul etməkdə müəssisə rəhbərliyinə və menecerlərə köməklik göstərmək məqsədilə müəssisə və onun bölmələri barədə müxtəlif metodlar və üsullarla informasiya formalaşdırma sistemidir.

idarəetmə uçotunun qarşısında qoyulan başlıca tələbləri aşağıdakı kimi formulə etmək olar:

- müəssisənin, onun bölmələrinin fəaliyyətinin, ayn-ayrı fəaliyyət, məhsul, iş və xidmət növlərinin iqtisadi cəhətdən məqsədyönlü olub- olmaması barədə informasiya formalaşdırmaq;
- maddi, əmək və maliyyə resurslarından istifadənin optimallaşdırılması üçün informasiya vermək;
- faktiki xərclərin qəbul edilmiş normalardan, normativlərdən və smetadan kənarlaşmasını aşkar etmək;
- müəssisənin istehsal-kommersiya fəaliyyətinin gələcək taktikası və strategiyasının planlaşdırılması üçün informasiya formalaşdırmaq;
- qoyulmuş məqsədlərə çatmaq üçün alternativ idarəetmə qərarları variantlarının seçilməsində rəhbərliyə faydalı informasiya vermək;
- bütün idarəetmə pillələrində qərarların qəbul edilməsi zamanı subyektivçiliyi azaltmaq;
- konkret məhsul növləri, iş və xidmətlər, baş vermə yerləri, məsuliyyət mərkəzləri üzrə xərclərin müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi;
- idarəetmə qərarları qəbul edilərkən xərclərin, məhsulun maya dəyərinin tərkibi, quruluşu və onun dəyişilməsi meylləri barədə rəhbərliyi, menecerləri lazımi informasiya ilə təmin etmək.